

Az alábbiakban Frank azonos című etikai összefoglalásának bevezető fejezetét adjuk közre, amelyben a szerző János evangéliumának egy, „a világ nem normális, természetellenes állapotára” vonatkozó „rejtélyes” közleményét magyarázza.

Forrás: Sz. Levickij, *Ocserki po isztorii russzkoj filozofszkoj i obszsesztvennoj miszli* I–II. (Az orosz filozófiai és társadalmi gondolkodás történeti áttekintése) Frankfurt/Main, 1981.

SZEMJON FRANK

„Világosság a sötétségben”

János evangéliumának titokzatos előszavában van egy vers, amelyben a megértés nehézsége a betű szerinti értelem homályosságával is társul, és amelynek magyarázata régtől fogva mindmáig gondot okoz a kommentátoroknak. Ugyanakkor ennek a helynek lényeges a jelentősége, mivel a keresztény kinyilatkoztatás metafizikai lényegének szimbolikus leírásához tartozik: az isteni Logosz világosságának és a világnak kapcsolatáról beszél. Így hangzik: „A világosság világít a sötétségben, de a sötétség nem fogta fel.”

A nehézséget leginkább a *κατελαβεν* szó kettős jelentése okozza. A *καταλαμβανω* ige a görögben általában annyit jelent, mint „befogadni”, „megragadni”, „elsajátítani” (fizikai vagy szellemi értelemben), de annyit is jelenthet, mint „hatalmába keríteni”, „meghódítani”, „utolérni” (üldözésben), végső értelemben: „hatalmába ejteni”, „legyőzni”. Mit is akart mondani az evangélista „A világosság világít a sötétségben” szavak után? Az egyik értelmezés szerint, amely Origenészre nyúlik vissza, itt arról van szó, hogy a világosság legyőzhetetlen a sötétséggel szemben vívott harcban. Ha felragyogott a világosság a világban, a sötétség nem képes elpusztítani: a sötétség „nem vette be” őt. A világot beragyogó szellemi nap nem alszik ki és nem ismer alkonyt: örökké ragyog, nem tudja megközelíteni a sötétség hatalma.

Lehetséges azonban másként is értelmezni ezt a verset, s akkor ellentétes a jelentése. Ha a megfelelő görög igét (miként a Vulgáta, a Biblia legrégebb latin fordítása is teszi) a „befogadni”, „megragadni”, „sajáttá tenni” értelemben vesszük, akkor ez a vers nem annak boldog tudatát fejezi ki, hogy a sötétség nem képes legyőzni a világosságot. Éppen ellenkezőleg: tragikus, keserű tudomásulvétele annak, hogy makacs a sötétség; a világosság nem tudja legyőzni. Bár a fény felragyogott és világít, mégis – ellentétben a fizikai világ törvényeivel – a világosság nem úzi el, nem oszlatja szét a sötétséget. Az evangélista ezt aggasztó, természetellenes jelenségként veszi tudomásul. A világosság világít, de továbbra is körülveszi az áthatolhatatlan, sűrű sötétség, amely nem ragadja meg, nem fogadja be. Ezért aztán nem is oszlik szét előtte. És a világ annak ellenére a sötétség országa marad, hogy ott fénylik benne az örök Világosság, amely nem ismer alkonyt.

E két ellentétes felfogás az evangéliumok legrégebbi magyarázataitól napjainkig megtalálható. Már ebből a tényből is következik, hogy sem az egyiknek, sem a másiknak nincsenek minden vitát kizáró, feltétlenül döntő, objektív bizonyítékai.¹

Nem tartjuk illetékesnek magunkat abban, hogy olyan új véleményt formáljunk, amely teljességgel megoldaná ezt a csaknem kétezer éves vitás kérdést. De fontosnak

tartjuk itt megjegyezni: akármit gondolt is valójában az adott helyen az evangélista, akármit akart is kifejezni, amikor a kettős jelentésű „κατελαβεν” szót használta, e szó mindkét említett lehetséges jelentésének olyan értelme van, amely János evangéliumának egyetemes vallási tanításával összhangban van. Azt kell mondanunk, hogy éppen ennek a két felfogásnak az összekapcsolása, együttes állítása határozza meg az evangélista vallási tanításának egészét. Mindenképpen hozzátartozik a János evangéliumában megfogalmazott vallási tanításhoz az a hit, hogy a világot megvilágosító fény legyőzhetetlen és kiolthatatlan, de az a keserű, leleplező állítás is, hogy a sötétség természetellenesen makacs: nem oszlik szét a világosság sugarai előtt, hanem áthatolhatatlan falként körülvéshi. A hangsúly az evangélium egyik vagy másik helyén, az egyik vagy a másik értelmezésen van. Fontos azonban emlékeznünk arra, hogy az evangélista vallási felfogását adekvát teljességgel csak összefüggésük, együttes állításuk fejezi ki.

Ez azonban azt feltételezi, hogy a két gondolat és a szóban forgó vers megfelelő két értelmezése semmiképpen sem mond ellent egymásnak. Meg kell jegyeznünk azonban egy lényeges körülményt, amelyet ma már egyáltalán nem vitatnak, de furcsa módon figyelmen kívül hagynak. Arról van szó, hogy a két lehetséges értelmezés között semmiképpen sem akkora a különbség, mint az első pillantásra látszik.

Ha a szöveget felületesen vizsgáljuk, azt gondolhatnánk, hogy itt arról a radikális különbözőségről van szó, ami a világosság sötétség fölötti győzelmének örömteli állítása és a sötétség makacsságával szembeni tehetlenségének keserű beismerése között van; a feltétlen „optimista” és a feltétlen „pesszimista” szemléletmód ellentétéről. A két felfogás már jelzett összhangja azonban arról tanúskodik, hogy ez nem így van, s hogy a dolog nem ilyen egyszerű. Ha megállapodunk, hogy a két értelmezést – természetesen közel sem pontosan – „optimistának” és „pesszimistának” mondjuk, akkor lényeges, hogy elfogadjuk: az „optimista” értelmezés esetén a vizsgált szavak semmiképpen sem tartalmazzák a világosság feltétlen és nyilvánvaló győzelmének állítását, szemmel látható mindenhatóságát és a sötétség feletti végérvényes győzelmét (a világ létezésének tervében). Csupán arról beszélnek, hogy a sötétség nem képes legyőzni, megsemmisíteni a világosságot – és ez természetesen egészen más dolog. Általánosságban szólva, ha az evangélista hisz abban, hogy az isteni világosság a létezés másik, földöntúli tervében (amelyről még szólnunk kell) mindenható, akkor az örömdetes, vigasztaló tény – amelyet ő itt kijelentett – a földi létezés tervében abban áll csupán, hogy a világosság a sötétség támadásai ellen sikeresen védekezik, hogy biztosítva van számára a legyőzhetetlenség a sötétség ellenséges erőivel szemben. Következésképpen a *világosság* ebben az „optimista” értelmezésben egyszerre úgy jelenik meg, mint olyan princípium, amely a világ létezésének tervében ki van téve a sötétség támadásának, és a sötétségnek tulajdonítható a támadás kezdeményezése. És kifejezést nyer az a bizonyosság is, hogy a támadásnak kitett erődítmény (éppen mert erejének forrása nyilvánvalóan természetfölötti, kegyelmi, isteni eredetű) sohasem adja föl magát, az ellenség nem lesz úrrá fölötte. Ily módon ez a vizsgáltalás magában foglalja azt, hogy a *világosság* sorsa a világban tragikus, veszélyekkel teli. Éppen ezért nem ellenkezik az „optimista értelmezés” a „pesszimistával”, hanem ellenkezőleg, könnyen és természetesen összhangba hozható vele. Sőt mi több, csak együttesen fejezik ki teljesen János evangéliumának vallási lényegét. Ezért amikor arra törekszünk, hogy a vizsgált helyet megmagyarázzuk a teljes vallási eszme szellemében, akkor joggal kapcsoljuk össze a kétféle magyarázatot és fogalmazzuk meg a következő állítást: „A világosság a sötétségben világít, és a sötétség szemben áll a világossággal; nincs ereje arra, hogy legyőzze, de nem is oszlik szét előtte.”

Akár azt óhajtotta hangsúlyozni az evangélista az adott helyen, hogy a sötétségnek nincs ereje megtörni a felragyogott világosságot, akár ellenkezőleg, keserűn lelep-

lezte a sötétség makacsságát, amely nem fogadja be a világosságot és nem oszlik szét a világosság előtt, mindkét esetben abból az egyetemes dualista (és ezért tragikus) felfogásból indul ki, amely a világ létezésének alapvető tényeként állítja a világosság és a sötétség erőinek ellentétét. Ez a feloldhatatlan ellentét egyaránt kifejezhető azért, hogy a sötétség támadásai nem képesek legyőzni a világosságot, és azzal, hogy a sötétség természetellenesen makacs a világossággal szemben, aminek őt be kellene ragyognia és szét kellene oszlatnia.²

Véleményem szerint már a vers első felével kapcsolatban is létjogosultsága van ennek a szintetikus értelmezésnek: „És a világosság világít a sötétségben.”

Megszoktuk, hogy az evangéliumot felületesen olvassuk, anélkül, hogy elgondolkodnánk szavainak igazi értelmén. Szövegét elmélyülés nélkül fogjuk fel, úgy, mint valamiféle szokványos irodalmi megfogalmazást, és kevesen vannak, akik elgondolkodnak ezeknek az igéknek igazi értelmén. Úgy látszik, a többség hajlamos arra, hogy a szavaknak ebben az összefüggésében csupán szónoki fordulatot lásson, olyasfélé, mint például ez a költői megfogalmazás, hogy „a fülemüle a csendben énekel”. Az ilyen egyszerű és felületes értelmezéssel megelégedni azonban aligha lehet. Ellene mond ennek a vers már fentebb megvizsgált befejezése is. Akármilyen is az utóbbinak a teljes értelme, mindenképpen nyilvánvaló, hogy a sötétség említése semmiképpen sem történik esetlegesen, mivel a sötétség szembe van állítva a világossággal, mint valós erő, amely ellenséges vele. Ebben az esetben mit is jelent tehát, hogy „a világosság a sötétségben világít”?

Ha múlt időben mondta volna, hogy „a világosság a sötétségben világított” – mindez egyszerű és érthető volna: a sötétségben kigyúlt a fény forrása: ahol korábban sötétség volt, ott most a világosság ragyog. A másik evangélista, amikor „a tó melléki Kafarnaumban, Zabulon és Neftalim vidékén” tartózkodó és prédikáló Jézusról beszél, arra emlékeztet, amit Izaiás próféta előre megmondott: „A nép, amely sötétségben ült, nagy világosságot látott. Világosság támadt azoknak, akik a halál országában és árnyékában ültek” (Iz 9, 1–2; Mt 4, 13, 16). János evangélista azonban mást akar mondani. Nem egy időben egyszer megtörtént eseményről beszél, hogy a nagy sötétség közepette felragyogott a világosság. A világosság és a sötétség között fönnálló örök – vagy mondjuk szerényebben: tartós – metafizikai állapotról beszél, amit ezekkel a szavakkal fejez ki: „A világosság világít a sötétségben”. De hogyan lehetséges ez? A fizikai fény analógiájára mondhatjuk, hogy ahol világosság van, ott nincs sötétség, és ahol sötétség van, ott nincs világosság. Az egyik állapot kizárja a másikat. Természetesen el tudjuk képzelni, hogy amint felragyogott a világosság, elüzi a sötétséget, beragyogva azt; vagyis felváltja önmagával – a világossággal. Másként képletesen azt is elgondolhatjuk, hogy a világosság a sötétben kialudhat – például a gyertya a sötét, viharos éjszakában, mintegy meghátrálva a sötétség hatalma előtt.

Marad még egy lehetőség – úgy látszik, itt az egyetlen –, hogy racionálisan és szemléletesen elképzeljük azt az állapotot, amelynek a jelentése: „világosság a sötétségben”. A sötét, holdtalan, de csillagfényes éjszakában a csillagok világítanak így, mint a fény forrásai – a „sötétben”. Ilyen fényforrások a sötét éjszakában meggyújtott lámpások is, ha messziről nézzük őket. S ha ez a fény közélről annyira gyenge is, hogy szinte alig pislákol, mint a kicsinyke lámpa fénye, mégis képes világítani úgy, hogy nem világít be mást, mint egy kis jelentéktelen területet a közvetlen közelében, és sűrű sötétség veszi körül, amit elüzni természetesen nem tud.

Az evangélista azonban, amikor a sötétségben világító világosságról beszél, kizárja a két előző állapotot: a világosságot, amely beragyogja és eloszlatja a sötétséget; illetve a sötétséget, amely kioltja a világosságot, valami egészen másra gondol, mint az említett harmadik lehetőség. Emlékezzünk arra, hogy a világosság, amelyről beszél, „igazi világosság” „*φως αληθινόν*” (valódi világosság), amely az Istentől származik. Ez az

isteni Logosz világossága, aki által „lenni kezdett” maga a világ. Szó sem lehet ezért arról, hogy ez a világosság gyöngén pislákoltna, és saját, belső gyöngesége miatt nem tudta elúzni a sötétséget és beragyogni a világot. Mégis; kiolthatatlan, és a maga immanens metafizikai lényege szerint végtelenül hatalmas, vagyis mindenható – mert isteni – világosság arra rendeltetett, hogy a *sötétségben* világítson a világban.

Mielőtt ellentmondásosságában teljesen megvilágítanánk ezt a kapcsolatot, amit a *világosság* tapasztalati gyengeségének és metafizikai mindenhatóságának ellentéte jelent, fel kell ismernünk az evangélista eredeti szándékát. Ha a mai fizika elképzeléséből indulnánk ki, miszerint a sötétség nem más, mint a világosság hiánya, akkor az evangélista szavai egyszerűen érthetetlennek tünnének. Ne feledkezzünk el azonban arról, hogy nem fizikával van itt dolgunk, hanem titokzatos metafizikával, amelyben csupán jelkép a „világosság” és a „sötétség” fogalma. Pontosabban: a „világosság”-nak és „sötétségnek”-nek nem a fogalmával, hanem a képével van dolgunk, amely szemléletesen utal a létezés elvontan megfogható titkára. A világosság és a sötétség képe eleve adott az emberi lélek számára a nappal és az éjszaka alakjában. A nappal az az időszak, amikor a nap már felkelt és ragyog, természetesen győzedelmeskedik az éjszaka sötétségén, de a maga idejében visszatér az éjszaka és felváltja ismét a nappalt. Amikor az Isten először megteremtette a „világosságot” – a Teremtés könyve szerint az „ég és a föld” megteremtése után ez volt az Isten első teremtő aktusa, a világ léte elrendezésének első aktusa –, a létezés első formájának minőségében megjelent a világosság és a sötétség kettőssége a „kietlen és puszta föld” felett, ahol még „sötétség volt a mélységek fölött”. „És elválasztotta Isten a világosságot a sötétségtől, és elnevezte a világosságot nappalnak, a sötétséget pedig éjszakának” (Teremtés 1, 4–5). Így kezdődik a teremtés első napja, és ez a viszony a mai napig fennáll, és megmarad a világ végezetéig.

Ebben a távlatban, vagyis a világ teremtésének rendjében a „világosság” és a „sötétség” két ellentétes és szemben álló princípium, miként az „éjszaka” és a „nappal”. Ennek a helyzetnek paradox jellege abban áll, hogy a „világosság” belső, metafizikai lényege szerint ugyanakkor – miként láttuk – isteni világosság, magának az Istennek világossága – és éppen ezért felsőbbrendű, mindenható princípium. János evangélista levelében „örömhírt” mond nekünk, „hogy örömünk teljes legyen”. „Isten világosság, benne nyoma sincs a sötétségnek” (1 Jn 1, 5). Azoknak a tanúságtételeknek a sorába tartozik ez az új örömhír, amelyeket már az Ószövetségben megtalálunk, és amelyek, miközben az Isten és a fény azonosságát állítják, annak bizonyosságát sugallják számunkra, hogy a világosság győz, a sötétségnek pedig nincsen ereje. Az Istenről a zsoltáros, az igaz Jób és Izaiás próféta is úgy beszél, mint tökéletes és mindenható világosságról. „Tebenned van az élet forrása, és a te világosságodban látjuk meg a világosságot” (36. Zsolt. 10). Az Isten mint világosság olyan hatalmas, hogy nála „a sötétség nem sötét, és az éjszaka mint a nappal, és a sötétség mint a világosság” (139. Zsolt 12). Az Isten „leleplezi, amit elrejt a sötétség, és napvilágra hozza a halál árnyékait” (Jób 12, 22). Izaiás próféta is arra tanítja az embert, hogy ha Isten parancsa szerint igazságot cselekszik, akkor „sötétsége olyan lesz, mint a nappal világossága” (Iz 58, 10). A világosság ily módon az Ószövetségnek már ezekben a látomásaiban is, de még inkább az Újszövetség örömhírében az Isten természetével megegyezve felsőbbrendű, mindenható, mindent legyőző és megmentő princípium. Ez a szemléletmód természetesen felmérhetetlenül többet tartalmaz, mint az általunk fentebb már említett mai fizikai elképzelés, amely szerint a világosság mintegy automatikusan „legyőzi” vagy „eloszlatja” a sötétséget, egyszerűen azért, mert a sötétségnek nincs külön princípiuma. Mert a sötétség nem más, mint egyszerűen a világosság hiánya. Nem! Itt arról van szó, hogy az isteni világosság mindenhatósága teljesen legyőzi a sötétséget, a vele szemben álló és ellenséges, reális erőt.

Most tudjuk csak teljes paradox jellegükben megérteni az evangélista szavait, hogy „a világosság világít a sötétségben”. A világ létezésének nem normális, természetellenes állapotát írják le ezek a szavak. A metafizikailag mindenható és lényege szerint győzelmes világosság tökéletes világosság, amely magának az Istennek a megnyilvánulása, és azért minden embert „megvilágít”. A világban empirikusan a sötétséggel való kilátástalan ellentmondás állapotában van; ha a sötétség – természetszerűleg – nem képes arra, hogy ezt a világfölötti, isteni világosságot legyőzze, akkor a másik oldalról ő maga – természetellenesen – nem elég erős ahhoz, hogy széteszlassa a sötétséget. A sötétség nem fogadja be őt, és mintegy makacsul elutasítja magától. Ez a legnagyobb paradoxon. Olyan dolog ez, amit lényegében nem lehet megérteni és „megvilágítani”. De éppen ebben a felfoghatatlanságban és természetellenességben tudomásul kell venni. „Az igazi világosság”, a tökéletes, olyannyira mindenható világosság, hogy maga a „világ általa lett” – ez a világosság „a világban volt”, és „a világ nem ismerte fel őt” (Jn 1, 11).

Miközben „meg akarjuk érteni” értelmünkkel, és racionálisan meg akarjuk magyarázni, fölösleges arra törekednünk, hogy paradox jellegét megingassuk vagy meggyengítsük. Hogyan jelenhet meg a mindenható isteni princípium a világban az el nem ismert, üldözött, külsőleg erőtlen princípium alakjában úgy, hogy közben nem veszíti el az isteni princípium saját méltóságát és erejét? Az Isten világossága, aki előtt (metafizikai természetében) „az éjszaka világít, mint a nappal, és a sötétség – mint a világosság”, hogyan lehet a világ teremtésének rendjében olyan világosság, amely a „sötétségben” világít? A mi „tökéletes örömünk”, hogy az „Isten világosság, és benne nyoma sincs a sötétségnek” – vagyis a tökéletes öröm afőlött, hogy megismertük a világosság isteni, teremtő mindenhatóságát, hogyan fonódhat össze – nem kisebbedve és meg nem inogva – a megismerés keserűségével, hogy a világ nem fogadja be a világosságot, hogy a sötétség nem oszlik szét előtte?

Ha a teremtés ilyen rendje fölött „filozofálni” akarnánk elvont fogalmakkal „magyarázgatva” – csak megzavarodunk és zsákutcába kerülünk. Akinek nincs legalább homályos tapasztalása a létezés ősi titkáról, amely „értelmünk” alapvető struktúráját felülmúlja, az tegye félre inkább az ilyen eszmélkedéseket. A létezés alapjában véve az ellentétek összeegyeztetésének és egységének titkát tartalmazza. Az evangélista örömhírének első szavaitól kezdve ezt a coincidentia oppositorum-ot tárja föl előttünk, mint a világ létezésének tragikus, alapvető összefüggését.

Ennek az ellentmondásos összefüggésnek titkát logikusan megmagyarázni – úgy megmagyarázni, hogy megszűnjék a titok – már azért sem lehet, mert ha racionális „okokat” vagy „alapokat” találnánk a sötétség természetellenes konokságára és a világossággal való szembenállására, ez annyit jelentene, hogy „természetesnek”, „törvényszerűnek” ismernénk el, vagyis elfogadnánk a sötétség makacsságát. Ez azonban megengedhetetlen. Minden racionális teodicea, minden kísérlet arra, hogy logikusan, ellentmondástól mentesen kibékítsük a világban lévő rossz tényét és az Isten mindenhatóságát és végtelen jóságát, nemcsak logikailag lehetetlen és elégtelen, de lényege szerint vallási szempontból elfogadhatatlan, mivel a rossznak valamiféle igazolását tartalmazná. Ennek az ellentmondásos állapotnak csak olyan „magyarázata” engedhető meg és lehetséges, amely nem igazolás, hanem leleplezés. Más szavakkal: a sötétség makacsságának logikus – ha úgy tetszik: kozmologikus – magyarázata nem lehetséges. Csupán a vallási titokba való lelki behatolás, a sötétség Isten-ellenes, törvényellenes lényének leleplezése. A gonoszság titkának a leleplező feltárását adja az evangélista ezekkel a szavakkal: „Ez az ítélet: a világosság a világba jött, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert tetteik gonoszak voltak. Mert mindenki, aki gonoszat tesz, gyűlöli a világosságot, s nem megy a világosságra, nehogy kiderüljenek tettei, mert azok rosszak” (Jn 3, 19–20).

Ne felejtjük, hogy a „sötétség” képe egyszerre jelenti a gonoszt, a „láthatatlanság”, „rejtettség”, „eltemettség” állapotát; ugyanakkor a „világosság” képe egyszerre jelenti a jót, a láthatóságot, a helyes önfeltárást, az „igazságot”. Lehetőséget teremt ez az evangélistának arra, hogy „megmagyarázza” (nem elvont, logikus, hanem konkrét, szimbolikus módon) a sötétség makacsságát és a világosság áthatolhatatlanságát. A sötétség – a gonosz – fél a világosságtól, attól a jótól, amely ugyanakkor leleplezés is: nyilvánvalóvá teszi a nem láthatót és a rejtettet. De a sötétségnek éppen ebben a makacsságában, ebben a világosság előli rejtőzésében áll az „ítélet”: a sötétségnek *mint* sötétségnek a leleplezése egyúttal immanens ön-leleplezés. Ha a sötétség nem állna szemben a világossággal, hanem menne feléje és hagyná, hogy megvilágítsa, ez a találkozási pont a világossággal önmaga eltűnését, önmaga „megvilágosítását” jelentené. Ezzel azonban a sötétség lényege ellenkezik, miként a bűnös, aki attól fél, hogy gonosz tettei lelepleződnek. Elrejtőzik a világosság elől, mintegy áthatolhatatlan takaróba burkolózva. De éppen ezáltal leplezi le a világosságtól való nyilvánvaló különbözőségét, megerősítve magát önlétében, mely el van fedve a világosságtól. Vagyis a sötétség önmagát leplezi le mint sötétség – „ítéletet” hajt végre.

Most mindazt kívül hagyjuk vizsgálódásaink körén, ami nem érthető és új kérdéseket támaszt a makacs sötétség titkának e szimbolikus feltárása nyomán. Csupán egy dolog lényeges a számunkra. Az evangélista nem magyarázza meg logikailag azt, ami lényege szerint megmagyarázhatatlan, sőt szemben áll az értelemmel és „sötét”, mégis valamiképpen tudomásunkra hozza, hogyan képes továbbra is makacsul szemben állni a fényvel a bensőleg erőtlén sötétség. A „sötétség” annak erejében létezik, hogy a rosszakarát rejtőzik a fény elől, kikerülni igyekszik azt. Úgy tűnik, hogy a világ tapasztalati rendjében a mindenható isteni világosság nem mindenható: amennyiben szembefordul vele az emberi rosszakarát. Ami metafizikailag lehetetlen – az erő korlátozottsága a fény isteni princípiumának világában – empirikusan valóságnak bizonyul.

János evangéliumának prológosában az ötödik vers kifejezően és mélyértelműen vázolja föl a nagy témát: hogy az isteni értelem, az isteni kegyelem lényege szerint mindenható világossága – felfoghatatlan módon – arra van ítélve a világban, hogy eltűrje a sötétség ellenkezését, habár mindenhatóságának ereje folytán fényét a sötétség a világból sem tudja kioltani. Ebbe az igazságba mintegy bele van sűrítve a keresztény nyilatkozatás, a keresztény hit egész lényege.

Jegyzetek: 1. Érdekes megjegyezni, hogy a két értelmezés közül az első megtalálható az Újszövetség szláv fordításaiban, míg a második – a Vulgáta közvetítésével – a nyugati kereszténység (katolikus és protestáns) fordításaiban kapott helyet. – 2. A görög „καταλαμβάνω” szónak az adott helyen való autentikus értelmének kérdéséhez a következőket fűzhetjük: Ha figyelembe vesszük, hogy János evangélista nem elvont gondolkodó, hanem lelkes tanúságtevő és igehirdető, akinek minden szava mintegy utal erre az értelemmel felfoghatatlan titokra, a létezés konkrét teljességére, amely logikai pontossággal lényege szerint meghatározhatatlan – akkor feltételezhetjük, hogy a „καταλαμβάνω” szónak nem valamelyik lehetséges jelentése volt konkrétan a szeme előtt, hanem jelentésének élő lingvisztikai teljességében használta ezt a szót, amely egyszerre magában foglalja a két különböző jelentést. Ez csak azért tűnhet paradoxnának, mert a görög nyelvet már nem érzékeljük úgy, mint élő nyelvet. Éppen ezért nehezen tudjuk felfogni az evangélista beszédének teljes, élő, misztikus-költői, nem pedig elvont-logikai értelmét. Többé-kevésbé megkaphatjuk e hely teljes értelmét, ha például így fordítjuk: „és a sötétség nem fogta be őt” – miközben a „befogta” szó éppen annak a titokzatos kettős kapcsolatnak a teljességét kellene hogy kifejezze, hogy a sötétség se nem fogadja be, se nem ragadja meg, se nem szívja magába a világosságot; ugyanakkor nem győzi le, nem kerekedik föléje. Analógiaként emlékeztethetünk Hegel „aufheben” szavára (...), amely filozófiájának alap gondolatát jelzi, azt a kapcsolatot, amelyben a fejlődés során a szellem meghaladja a létezés minden egyes fokozatát, és közben megőrzi önmagában azt, amit már legyőzött és megszüntetett.